

osób w tej kwestii, natomiast opiera się na doświadczeniach własnych. Trzeci punkt udowadnia, że jego *Listy* nie są adresowane do postaci wymyślonych na tematy zaproponowane, ale pisane były do konkretnych osób i dotyczyły realnych zagadnień życia duchowego. Sugestie prezentowane w sposób zdecydowany i delikatny zarazem pochodzą z jego osobistego życia duchowością ignacjańską. W czwartym punkcie stwierdza się, że kierownictwo duchowe prowadzone przez św. Klaudiusza w *Listach* nie zakłada długich dywagacji, są to natomiast wskazówki krótkie i jasne. Piąty punkt zawiera aktualność posłania Klaudiusza. W klimacie sekularyzacji i postmodernizmu, nie mniej ważne jest absolutne zaufanie do Boga, które charakteryzowało nauczanie duchowe Świętego. Trzeba również podkreślić znaczenie, jakie nadaje św. Klaudiusz poszczególnym środkom prowadzącym do ostatecznego celu człowieka, to znaczy do wychwalania Boga. W jego *Listach* dostrzega się również respekt dla zdolności człowieka, który winien współpracować aktywnie z łaską Boga w planie zbawienia.

Św. Klaudiusz la Colombière może również zdobyć wielkie uznanie w zakresie kierownictwa duchowego w naszym życiu charakteryzującym się obecnością różnorodnych sprzecznych ze sobą ruchów, ponieważ w swojej epoce pełnej nieporozumień powstałych za sprawą jansenizmu i kwietyzmu, podkreślał wolność i zdolność chrześcijan do rozpoznawania zbawczej obecności Boga w cierpieniach i radościach życia codziennego. Nawet jeśli w niektórych punktach swojej nauki jest synem epoki, to znaczy kładzie mocniejszy akcent na ascezę życia wewnętrznego chrześcijan, jednak również mocno podkreśla aspekt humanistyczny i zaufanie Bogu w realizacji prawdziwej duchowości chrześcijańskiej. W tym sensie odbija, trzy wieki po śmierci św. Ignacego, wizję Boga Jedynego w Trójcy Świętej, działającego w celu wyzwolenia ludzkości z egoizmu i wezwania do współpracy w Jego uniwersalnym planie zbawienia. Zamykając omówienie pracy ks. Marka Sokołowskiego należy stwierdzić, że jest ona bardzo starannie przygotowana zarówno pod względem merytorycznym jak i metodycznym. Jest to więc praca ciekawa, twórcza i krytyczna a zarazem bardzo trudna w wykonaniu z powodu poprawnego odczytania myśli siedemnastowiecznego teologa oraz przełożenia ich na język współczesny. Autor również daje wyraz wielkiego pietyzmu dla głosiciela duchowości ignacjańskiej. Ten pietyzm ewidentny w trakcie całej rozprawy, nie tylko nie zdominował pracy, lecz stał się dodatkowym motywem naukowej rzetelności badawczej. Dlatego omawiana praca jest rzeczywiście głęboko merytoryczna i zarazem aktualna dla współczesnych kierowników duchowych, pragnących służyć pomocą innym ludziom w rozwoju życia duchowego.

Ks. Stanisław Urbański

Ks. Jan Związek, *Katolickie stowarzyszenia społeczne w Diecezji Częstochowskiej (1925-1939), Częstochowa 1994, ss. 201*

Zmiany zachodzące w kraju po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku można ogólnie określić jako proces krystalizowania się Polaka nowego typu, ukształtowanego przez wyjątkowo szeroki margines swobód obywatelskich. Coraz wyraźniej manifestowało się poczucie patriotyzmu, wolności i suwerenności wywalczonej po latach

niewoli. W nowej sytuacji politycznej Kościół miał nadal możliwie skutecznie przekazywać swoje posłannictwo oraz w oparciu o Ewangelię rozwiązywać najpilniejsze społeczne problemy narodu.

Doskonale to rozumiał I Biskup Częstochowski Dr Teodor Kubina. Jego trafne analizy trudnej sytuacji społecznej w Diecezji Częstochowskiej nie pozostawały tylko w sferze programów i teorii. Biskup podkreślał, że społeczna doktryna oraz aktywność Kościoła Powszechnego mimo, iż posiada charakter uniwersalny, nie może ignorować specyfiki lokalnej. Stąd ogólne koncepcje dotyczące np. działalności Akcji Katolickiej Biskup Kubina adekwatnie dostosował do sytuacji swego Kościoła lokalnego. Chodziło mu głównie o to, aby społeczna nauka Kościoła możliwie głęboko przeniknęła we wszystkie warstwy i struktury zawodowe diecezjan.

Pracę pierwszego Ordynariusza utrudniała specyficzna sytuacja historyczna nowo powstałej Diecezji Częstochowskiej. Dziedzictwo dwóch Diecezji - Kieleckiej i Włocławskiej z uwagi na to, że wywodziły się z zaboru rosyjskiego było na ogół jednolite pod względem spuścizny prawnej. Różniło się jednak pod względem polityki życia kościelnego, formacji duchowieństwa i całej infrastruktury kulturowej. Miało na nią wpływ geograficzne położenie w pobliżu Śląska zdominowanego przez przeszłość pruską.

W tej sytuacji nowa Diecezja wchodzi na arenę życia publicznego z zadaniem dostosowania się do realiów życia codziennego i wychowania człowieka do odpowiedzialności za wspólne dobro. Nie było to łatwe w sytuacji powszechnej biedy i zatamizowania społeczeństwa przez zaborców. Ks. Prof. Jan Związek w swej pracy pt.: *„Katolickie stowarzyszenia społeczne w Diecezji Częstochowskiej (1925-1939)”* w oparciu o imponującą bazę źródłową odslania trudności i ogrom zadań jakie stanęły przed pierwszym Biskupem częstochowskim. Nie mógł on inaczej wypełnić swoich zadań pasterskich jak tylko przez organizowanie społeczeństwa. Na podstawie dokumentów przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym i Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Częstochowie oraz dokumentów drukowanych, opracowań i drobniejszych artykułów ks. J. Związek bardzo precyzyjnie i systematycznie opisał działalność katolickich stowarzyszeń społecznych oraz kluczową rolę jaką w tej działalności odegrał Biskup Kubina.

Praca składa się z wstępu, siedmiu rozdziałów i zakończenia. Została zaopatrzona w wykaz skrótów, bibliografię oraz w dwa indeksy: osobowy i miejscowości.

W rozdziale pierwszym ks. Jan Związek opisuje ogólnie ruch katolicko-społeczny w Polsce na początku XX wieku. W drugim akcentuje proveniencję tych organizacji, które w 1925 r. w związku z erekcją Diecezji Częstochowskiej pojawiły się na jej terenie jako zastane dziedzictwo związane z działalnością biskupów włocławskich i kieleckich.

Rozdział trzeci jest zwróceniem uwagi na osobę I Ordynariusza Diecezji Częstochowskiej Biskupa Teodora Kubiny. Energiczny, z pochodzenia Ślązak, głęboko zaangażował się w organizację od podstaw nowej Diecezji. Ubogacił nie tylko organizacyjne formy stowarzyszeń ale wniósł również wiele inspirujących treści zaczerpniętych z żywego katolicyzmu niemieckiego w XIX wieku.

Rozdziały te stanowią opis tła oraz wprowadzają czytelnika w zasadniczą problematykę pracy rozwiniętą w jej dalszych częściach. Prezentując zasięg społeczny i środowiskowy katolickich stowarzyszeń naprzód w rozdziale czwartym ks. J. Związek omawia problemy związane z ich kierownictwem. Opisuje działalność Sekretariatu Ligi Katolickiej a potem Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Częstochowie.

Z kolei w rozdziale piątym jest mowa o czterech podstawowych stowarzyszeniach obejmujących mężczyzn, kobiety, młodzież męską i żeńską.

W rozdziale szóstym autor opisuje działalność stowarzyszeń włączonych do Akcji Katolickiej a obejmujących trzy grupy społeczne, tzn. inteligencję, robotników oraz wychodźców.

Wreszcie w rozdziale siódmym ks. J. Związek informuje o życiu i działalności stowarzyszeń dobroczynnych, czyli o „CARITAS” Diecezji Częstochowskiej oraz o Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia Św. Wincentego à Paulo.

Przejrzysta i czytelna konstrukcja pracy oraz jej ujęcie problemowe pozwala autorowi zrealizować cel opracowania zawarty w temacie książki. Szczególnie cennym walorem tego tekstu, który może mieć duże znaczenie dla przyszłej syntezy dziejów Diecezji jest wkomponowanie organizacji społecznych Kościoła w agendy Akcji Katolickiej. Ks. Prof. Jan Związek umiejętnie ukazał w jaki sposób ich aktywność apostołska wychodziła poza obszar kultu i mszy św., by skoncentrować się wokół najbardziej palących socjalnych potrzeb zubożałego społeczeństwa. Opracowanie odsłania wiele faktów i wydarzeń dotychczas albo nieznanych, względnie słabo spopularyzowanych.

Jest to książka interesująca, ukazująca panoramę problemów piętrzących się przed I Biskupem częstochowskim, jego duchowieństwem oraz laikatem zaangażowanym w misję apostołską w Kościele. Biskup Kubina obok tradycyjnych form pracy duszpasterskiej skupionych wokół nabożeństw niedzielnych i świątecznych podkreślał pilną potrzebę wysiłku na rzecz poszczególnych stanów oraz grup społecznych. Szczególny nacisk kładł on na dwa podstawowe zadania - ożywienie wiary katolickiej oraz niesienie pomocy materialnej dla ludności najbardziej potrzebującej. Nie wyobrażał sobie działalności stowarzyszeń katolickich bez udziału inteligencji wierzącej, która przejęłaby kierownictwo w tych stowarzyszeniach.

Tę działalność biskup Kubina wiązał bardzo silnie z rozwijaniem uczuć patriotycznych. Z jego inspiracji w parafiach tworzyły się i działały oddziały różnych stowarzyszeń, które zarazem ożywiały życie kościelne a także, nieraz bardzo szeroko, rozwijały swą aktywność charytatywną.

Oczywiście ich działalność w dużej mierze zależała od zaangażowania miejscowego duchowieństwa oraz samych członków tych stowarzyszeń. Niestety, kilkuletnia aktywność nie pozwoliła na pełne rozwinięcie całego bogactwa form działalności stowarzyszeń. Ich rozwój zahamował wybuch II wojny światowej i okupacja hitlerowska.

W aspekcie formalnym warto zaznaczyć, że praca ks. Prof. Jana Związka ma charakter źródłowy i została napisana w oparciu o szeroki materiał archiwalny. Temat nie był dotychczas podejmowany lub pisano na ten temat niewiele, dlatego opracowanie posiada charakter pionierski. Równocześnie otwiera możliwość dalszych szczegółowych badań i uzupełnień w tej dziedzinie. Jest to rzetelna rozprawa naukowa, która swą treścią wypełnia poważną lukę w polskiej historiografii. Jeżeli dodać do tego jasny, klarowny styl książki oraz podkreślić piękno jej klasycznej polszczyzny - można podsumować, że lektura opracowania jest nie tylko interesująca ale wartościowa i pożyteczna. Jego publikacja jest wydarzeniem wydawniczym, które ukazuje nieznane dotąd aspekty związane z przeszłością Diecezji Częstochowskiej.

Ks. Wojciech Pazera